

ความรู้เรื่องเมืองสยาม

นำเสนอเมื่อ : 19 ก.ค. 2551

ความรู้เรื่องเมืองสยาม

จากจดหมายเหตุ ลา ลูแบร์

เป็นจดหมายเหตุพงศาวดาร ราชอาณาจักรสยามในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ.๒๒๓๐ ลา ลูแบร์ เป็นอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาทูลพระราชสาสน์ ณ ประเทศสยาม ได้พำนักอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาไว้อย่างกว้างขวาง แมว่าเขาจะอยู่เพียง ๓ เดือน ๖ วัน จึงต้องอาศัยความรู้จากหนังสือที่ชาวตะวันตกซึ่งมากรุงสยามแต่ก่อนแต่งไว้อย่างคลาดเคลื่อนบ้าง สอบถามจากคนที่ไม่มีความรูปร่าง ฟังจากคำบอกเล่าซึ่งจริงบ้างไม่จริงบ้าง บางเรื่องก็คาดเดาเอาเอง

หนังสือที่ ลา ลูแบร์ เขียนถึงเสนาบดีมีความว่า ตามที่ได้สั่งการให้เขาไปกรุงสยาม แล้วสังเกตเรื่องราวนานาประการที่แปลก ๆ เกี่ยวกับประเทศนั้น บรรดาที่เขาได้พบเห็นมาให้ถูกต้องที่สุดเท่าที่จะทำได้

ความมุ่งหมายของจดหมายเหตุ

เขาได้ออกเดินทางจากท่าเรือเมือง เบรสต์ เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๑๖๘๗ (พ.ศ.๒๒๒๙) มาทอดสมอที่กรุงสยาม เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๑๖๘๗ (พ.ศ.๒๒๓๐) เดินทางกลับเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๑๖๘๘ (พ.ศ.๒๒๓๐) ขึ้นบกที่ท่าเรือเมืองเบรสต์ เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๑๖๘๘ (พ.ศ.๒๒๓๑)

ความมุ่งหมายในการเขียน พงศาวดารในด้านอาณาเขต ความอุดมสมบูรณ์ คุณภาพของดินในการกสิกรรม ภูมิอากาศเป็นประการแรก ต่อมาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีโดยทั่ว ๆ ไป และเฉพาะเรื่องเฉพาะราย เรื่องเกี่ยวกับรัฐบาล และศาสนาจะกล่าวในตอนท้าย เขาได้รวบรวมบันทึกความทรงจำ เกี่ยวกับประเทศนี้ ที่เขาได้นำติดตัวมาด้วยไปผนวกไว้ตอนท้าย และเพื่อให้ผู้อ่านได้รู้จักชาวสยามโดยแจ่มชัด จึงได้นำความรู้เกี่ยวกับอินเดีย และเงินหลายประการมาประกอบด้วย เขาแถลงว่าจะต้องสืบเสาะให้รู้เรื่องราว พิจารณาสอบถาม ศึกษาให้ถึงแก่นเท่าที่จะทำได้ ก่อนเดินทางไปประเทศสยาม ได้อ่านจดหมายเหตุทั้งเก่าและใหม่ บรรดาที่มีผู้เขียนขึ้นไว้เกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นตะวันออก ถ้าไม่มีสิ่งดังกล่าว เขาอาจใช้เวลาสักสามปี ก็คงไม่ได้ขอสังเกต และรู้จักประเทศสยามดีเท่านี้

ตอนที่หนึ่งราชอาณาจักรสยาม

๑. เหตุใดราชอาณาจักรนี้จึงไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันนัก การเดินเรือได้ช่วยให้เรารู้จักตำบลชายฝั่งของอาณาจักรนี้บ้าง และมีผู้เขียนไว้บ้างแล้ว แต่ในส่วนที่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน แทบจะไม่มีใครรู้เรื่องราวกันเลย เพราะชาวสยามไม่ได้ทำแผนที่ขึ้นไว้

หรือหากทำไว้ก็คงปกปิดไว้เป็นความลับ แผนที่เขานำมาแสดง เป็นงานของชาวยุโรปผู้หนึ่งทำไว้ โดยได้ทวนแม่น้ำไปถึงอาณาจักร

๒. **พรมแดนด้านเหนือ** ไปถึงองศาที่ ๒๒ และโดยที่อ่าวสยามอยู่ที่ ๑๓ องศา ดังนั้นขนาดของพื้นที่ที่จะตกประมาณ ๑๗๐ ลี้ ตามวัดขึ้นไปเป็นเส้นตรง โดยคิด ๒๐ ลี้ต่อองศาละจุด (ลี้กิโลเมตร ๔ กิโลเมตร ลี้บก ๔,๔๔๔ กิโลเมตร ลี้ทะเล ๕,๕๕๖ กิโลเมตร)

๓. **เชียงใหม่ และทะเลสาบ** ชาวสยามกล่าวว่าเชียงใหม่อยู่ห่างจากพรมแดนราชอาณาจักรขึ้นไป ระยะเดินทาง ๑๕ วัน (๖๐ - ๗๐ ลี้) การนับวันคือ การเดินเรือทวนน้ำ มีผู้เล่าว่าเมื่อ ๓๐ ปีที่ผ่านมา พระเจ้าอยู่หัวได้ยกทัพไปตีเมืองนั้นแล้วทิ้งไพร่พลโดยกวาดต้อนคนมาหมด ต่อจากนั้นว่าพระเจ้าอู่วะ ซึ่งเมืองพะโค เป็นเมืองขึ้นได้มาสวมผู้คนขึ้นใหม่ แต่ชาวสยามที่ขึ้นไปในกองทัพครั้งนั้น ไม่มีใครได้เห็น หรือรู้ว่าทะเลสาบลิ้นนาม ซึ่งนักภูมิศาสตร์ของเราจะระบุว่าแผ่นดินแม่ (เจ้าพระยา) เมื่อทวนน้ำขึ้นไปต้นน้ำประมาณ ๕๐ ลี้ ก็มีลำน้ำพอที่เรือขนาดย่อม ๆ จะผ่านขึ้นไปได้เท่านั้น

๔. **ประเทศสยามเป็นที่ราบระหว่างหุบเขา** มีอาณาเขตกันด้วยภูเขาสูง ตั้งแต่ด้านทิศตะวันออกจรดทิศเหนือ แบ่งเขตกับราชอาณาจักรลาว ทางทิศเหนือกับทิศตะวันตกก็มีภูเขากัน แบ่งเขตกับราชอาณาจักรพม่าและอังกฤษ ระหว่างเทือกเขาทั้งสอง (มีคณาจารย์อยู่น้อย เป็นคนป่าและยากจนแต่เป็นอิสระไม่ขึ้นกับใคร) เป็นที่ราบใหญ่ บางตอนกว้าง ๕๐ - ๑๐๐ ลี้ มีแม่น้ำไหลผ่านไหลลงอ่าวสยาม แยกออกเป็นสามแคว

๕. **เมืองที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำสายนี้** ลึกจากปากน้ำ ๗ ลี้ เป็นเมืองบางกอก ชาวสยามไม่นิยมปลูกเรือนอยู่ตามชายฝั่งทะเลนัก มักชอบอยู่ตามริมแม่น้ำ ที่ขึ้นลงสะดวกแก่การค้าทางทะเล ชื่อตำบลมักขึ้นต้นด้วยบาน

๖. **สวนผลไม้บางกอก** มีอาณาบริเวณยาวไปตามริมฝั่งแม่น้ำ ถึง ๔ ลี้ จรดตลาดขวัญ

๗. **เมืองอื่น ๆ บนฝั่งแม่น้ำ** ตำบลสำคัญคือ แม่ตาก เป็นเมืองเอก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือหนพ่ายพ ถัดไปเป็นเมืองเทียนทอง (เชียงทอง) กำแพงเพชร (กำแพง) แล้วถึงเมืองนครสวรรค์ ชัยนาท ตลาดขวัญ ตลาดแก้ว และบางกอก ถึงทางชัยนาทกับสยามคอนไปทางตะวันออกเป็นเมืองละโว้ ตรงละติจูด ๑๔ ๔๒ ๓๒ ตามที่บาทหลวงเยซุอิตได้คำนวณไว้ พระเจ้ากรุงสยาม โปรดไปอยู่เมืองนั้นเกือบตลอดปี เมืองเทียนทองร้างไปคงเนื่องจากสงครามเก่าแก่กับพระโค

๘. **ลำน้ำที่เรียกแม่น้ำเหมือนกัน** ที่เมืองนครสวรรค์ เป็นแควร่วมของแม่น้ำสายใหญ่ไหลจากเหนือ นักภูมิศาสตร์ฝรั่งเศษบอกว่าไหลจากทะเลสาบเชียงใหม่ แต่ยืนยันว่าตนนำมาจากที่อกเขา ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมืองขึ้นไปไม่กี่กิโลเมตร ไหลผ่านเมืองฝาง พิชัย พิษณุโลก พิจิตร นครสวรรค์ และบรรจบกับแม่น้ำสายอื่น

เมืองพิษณุโลก มีเจ้าสีบัววงศ์เช่นเมืองตากมีการค้าขายมาก มีหอรบ ๑๔ แห่งอยู่ละติจูด ๑๕

เมืองนครสวรรค์ อยู่กึ่งกลางระหว่างเมืองพิษณุโลกกับเมืองสยาม (อยุธยา) ระยะทางขาขึ้น ๒๕ วัน โดยทางเรือ แต่อาจารย์มาเป็น ๑๒ วัน ถ้ามีฝีพาย และพายอย่างรีบเร่ง

๙. **เมืองไม้** เมืองเหล่านี้ไม่ติดกับเมืองอื่น ๆ ในสยามคือเป็นหมู่เรือนจำพวกกระท่อม ล้อมรอบด้วยรั้วไม้เสา บางที่มีกำแพงหินและอิฐ แต่มีน้อย

๑๐. **ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวเมืองฝาง** เพราะเมืองนั้นเป็นที่เก็บพระทันตธาตุ ชาวสยามจึงสร้างวิหารเจดีย์ไว้เพื่อบูชา บางคนเรียกเมืองพัน ทำให้มีชาวพะโค (มอญ) และชาวลาว นอกจากชาวสยามมาชุมนุมมัสการด้วย

๑๑. **ความเชื่อที่พระบาท** อยู่ห่างเมืองละโว้ไปทางตะวันออก ๕ - ๖ ลี้

๑๒. **พระบาทคืออะไร** คือพิมพ์เท้ามนุษย์ โดยมีมือข้างสลักอย่างหยาบ ๆ ลงในหิน ลึก ๑๓ - ๑๔ นิ้ว ยาวกว่าเท้าคนทั่วไป ๕ - ๖ เท่า กว้างทำนองเดียวกัน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปนมัสการเป็นประจำทุกวัน โดยขบวนพยุหยาตราเป็นพระราชพิธีใหญ่ พระพุทธบาทหุ้มด้วยแผ่นทองคำ อยู่ในมณฑปที่สร้างสวมไว้ ตามคำให้การของผู้เฒ่าผู้แก่ พระบาทนี้เพิ่งมีตำนานมาได้ไม่เกิน ๙๐ ปี

๑๓. **มูลเหตุความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้** คนสยามเป็นเพียงนักลอกแบบที่หยาบ ๆ พงศาวดารอินเดียได้บันทึกเรื่องพระเจ้ากรุงสิงหฬ (ซีลอน) องค์หนึ่งได้ส่งงาช้างตัวหนึ่งไว้ด้วยความนับถือยิ่งยวด ซึ่งชาวอินเดียถือว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุองค์หนึ่ง พระองค์พยายามไถ่คืนจากอุปราชแห่งอินเดีย ซึ่งยึดงาช้างนั้นมาจากชาวอินเดีย

แต่ไม่เป็นผล อุปราชอินเดียได้เผาเขี้ยวนั้นแล้วทิ้งแม่น้ำไป

๑๔. **อะไรคือรอยเท้าอาดัมในลังกา** ชาวปอร์ตุเกศเรียกรอยเท้าในสิงหลว่า เท้าอาดัม และพวกเขาเชื่อว่าลังกานั้นคือสวนสวรรค์ในไบเบิล

บทที่สอง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ แห่งราชอาณาจักรสยามต่อจากที่วาดวยเมืองหลวง

๑. **เมืองอื่น ๆ** ดินแดนแบ่งพรมแดนกับประเทศพะโค เป็นที่ตั้งของเมืองกาญจนบุรี ติดกับพรมแดนลาว มีเมืองโคราชเสมา และเมืองที่อยู่ระหว่างแม่น้ำสองสายเหนือนครสวรรค์คือ สุโขทัย ซึ่งอยู่ในระดับพื้นที่สูงเกือบเท่าเมืองพิจิตร กับเมืองสังคโลก ซึ่งตั้งอยู่คลองทางดานทิศเหนือไปเล็กน้อย

๒. **บ้านเมืองที่มีลำคลองตัดกันมากมาย** ชาวสยามขุดคลองเป็นอันมาก ถ้าจดจำไม่ดี จะนับบรรดาเมืองที่ตั้งอยู่ตามริมน้ำได้ไม่ถ้วน

๓. **ลักษณะเมืองสยาม (อยุธยา)** คลองทำให้เมืองสยามกลายเป็นเกาะ แต่ว่าอยู่ท่ามกลางเกาะหลายเกาะด้วยกัน อยุธยาอยู่ที่ละติจูด ๑๔° ๒๐' ๔๐" ลองจิจูด ๑๒๐° ๓๐' รูปร่างคล้ายถ่วงยาม ปากถ่วงอยู่ทางทิศตะวันตก แม่น้ำใหญ่บรรจบกับลำคลองหลายสาย ซึ่งแล่นวงรอบกรุงตรงดานเหนือ แล้วยกลงดานใต้เป็นหลายแพรกด้วยกัน พระบรมมหาราชวังอยู่ทางดานทิศเหนือ พบลำคลองที่เป็นคูเมืองดานตะวันออก มีทางเดินข้ามอยู่แห่งเดียว คลายคอคอด จะออกพระนครได้โดยไม่ต้องข้ามลำน้ำ

ตัวพระนครกว้างขวางมาก มีกำแพงล้อมตัวเกาะ ในกำแพงเมืองมีคนอยู่ประมาณ ๑ ใน ๖ หมายถึงพื้นที่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ นอกนั้นรกเป็นป่ามีแต่สัตว์เท่านั้น เขตชานพระนครซึ่งมีชาวต่างประเทศอยู่ทำให้เพิ่มจำนวนพลเมืองขึ้นอีกมาก ถนนในหมู่บ้านชาวต่างประเทศกว้างและเป็นเส้นตรง บางแห่งปลูกต้นไม้ และปลูกถนนด้วยแผ่นอิฐตะแคง บ้านชาวพื้นเมืองโดยมากเป็นเรือนต่ำสร้างด้วยไม้ ถนนสวนใหญ่มักมีลำคลองขนานเป็นแนวตรงไปด้วย ทำให้เปรียบเมืองสยามได้กับเมืองเวนิซ ตามคลองตลอดมีสะพานเชือกเล็ก ๆ ไม่นับคั้งนัก ทอดข้ามเป็นอันมาก บางแห่งมีสะพานก่ออิฐถือปูนสูงมาก และมีมือหยาบเต็มที

๔. **นามของสยาม** คำว่า สยามไม่เป็นที่รู้จักของชนชาวสยามเอง เป็นคำที่พวกปอร์ตุเกศ ซึ่งอยู่ในชมพูทวีปใช้เรียก เป็นนามประชาชาติ ไม่ใช่ชานามแห่งราชอาณาจักร และคำนามว่า พะโค ลาว มะหงล (Mogol) กับชื่ออื่น ๆ เป็นอันมาก ซึ่งพวกเราใช้เรียกอาณาจักรต่าง ๆ ในชมพูทวีป ก็เป็นคำที่ใช้เรียกประชาชาติ

๕. **นามอันแท้ของชาวสยามก็คือ ฟรังซ์ นั่นเอง** ชาวสยามเรียกตนเองว่า ไทย แปลว่า อิสระ ผู้ที่รู้ภาษาพะโคยืนยันว่า สยาม แปลว่า อิสระ ในภาษานั้น คำว่า ฟรังซ์ เป็นนามที่บรรพบุรุษฝรั่งเศส ใช้เมื่อสลัดออกชาติไกลออกจากอำนาจปกครองของจักรวรรดิโรมัน

ส่วนเมืองสยาม ชาวสยามเรียกว่า ศรีอยุธยา บางทีก็เรียกว่า กรุงเทพมหานคร

๖. **ชนต่างจำพวกสองชาติเรียกตนเองว่าสยาม** ชาวสยามที่กล่าวถึง เรียกตนเองว่า ไทยน้อย ยังมีชนอีกพวกหนึ่งยังป่าเถื่อนอยู่มาก เรียกกันว่า ไทยใหญ่ อยู่ตามภูเขาทางภาคเหนือ

๗. **ภูเขาอื่น ๆ และเขตแดนอื่น ๆ** เทือกเขาอันเป็นพรมแดนระหว่างอังวะ พะโค และสยาม นั้น ค่อยราบลงที่ละน้อย เมื่อแผ่ลงมาทางตอนใต้ กลายเป็นคาบสมุทรอินเดีย นับแต่ปากน้ำคงคาออกมา และสิ้นสุดลงที่เมืองสิงคะปุระ คั่นอ่าวสยามกับอ่าวเบ็งกะหลา ให้แยกจากกัน ซึ่งเมื่อรวมกับเกาะสุมาตรา เขาด้วยแล้วก็เกิดเป็นช่องแคบมะละกา หรือช่องแคบสิงคะปุระ อันลือชื่อ มีลำน้ำหลายสายจากภูเขาต่าง ๆ ในคาบสมุทรนี้ หลั่งลงในอ่าว ภูเขาสูงอื่น ๆ อันเป็นพรมแดนสยามกับลาว ก็ยื่นลงมาทางใต้เหมือนกัน ค่อยเตี้ยลงที่ละน้อยจนสิ้นสุดลงที่ แหลมกัมโพชา ซึ่งตั้งอยู่ตะวันออกสุดของทวีปเอเชีย อ่าวสยามเริ่มตนตรงระดับเดียวกับแหลมจะงอยนี้ และอาณาจักรสยามก็แผ่ออกไปมากทางด้านใต้ ทั้งสองฟากอ่าวเป็นรูปเกือกมาคือ ตามอ่าวทางตะวันออกถึงแม่น้ำจันทบูร อันเป็นจุดเริ่มตนของอาณาจักรกัมโพชา

ทางตะวันตกของอ่าวสยาม อาณาเขตสยามแผ่ลงมาถึงเมืองเกะ และเมืองปัตตานี อันเป็นดินแดนแคว้นของชาวมลายู ซึ่งแต่ก่อนนี้ เมืองมะละกา เป็นเมืองหลวง

๘. **ฝ่ายชายทะเลสยาม** ชายทะเลสยามยาวประมาณ ๑๐๐ ลี และทางอ่าวเบ็งกะหล่า อีกประมาณ ๑๘๐ ลี

๙. **เกาะของสยามในอ่าวเบ็งกะหล่า** มีเกาะใหญ่น้อยเป็นอันมาก เรียงรายอยู่หนาแน่น เกาะเหล่านี้ส่วนใหญ่มีท่าเรืออย่างดี สมบูรณ์ด้วยน้ำจืดและป่าไม้ เป็นเครื่องล่อให้ชวนกันมาตั้งอาณานิคมใหม่อย่างยิ่ง พระเจ้ากรุงสยามถือว่าพระองค์เป็นใหญ่เหนือแผ่นดินเหล่านี้ แม่ชาวสยามน้อยนัก จะอพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในแหลมมลายู ทั้งพระองค์เองก็ไม่มีการตั้งทางทะเลเพียงพอกที่จะแผ่อำนาจ เพื่อสกัดกั้นมิให้ชาวต่างประเทศอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานบานเรือนเอาตามอำเภอใจได้

๑๐. **เมืองมะริด** ตั้งอยู่ที่แ่งด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะใหญ่ ที่มีผู้คนมากเกาะหนึ่ง มีปลายแม่น้ำสวยงามสายหนึ่งล้อมรอบเป็นขอบคุ ทาเรือเมืองมะริด กล่าวกันว่า สวยงามที่สุดแห่งชมพูทวีป

บทที่สาม ประวัติศาสตร์และต้นกำเนิดของชนชาวสยาม

๑. **ชาวสยามไม่ค่อยสนใจประวัติศาสตร์ของตนนัก** ประวัติศาสตร์เต็มไปด้วยนิยาย หนังสือก็มีน้อย เพราะชาวสยามยังไม่รู้จักใช้เครื่องตีพิมพ์ มีผู้กล่าวว่าชาวสยาม แสร้งปกปิดประวัติศาสตร์ของตนไว้ และยืนยันว่าชาวสยามมีประวัติย้อนขึ้นไปไม่ไกลเท่าใดเลย

๒. **ศักราชสยาม** ชาวสยามเริ่มศกใหม่ในเดือนธันวาคม การเริ่มศักราชนับจากวันปริณิพพานของสมเด็จพระสมณโคดม

๓. **พระมหากษัตริย์สยาม** ปฐมกษัตริย์สยาม พระนามว่า พระปฐมสุริยเทพนรไทยสุวรรณบพิตร พระนครแห่งแรกคือ **ไชยบุรีมหานคร** เมื่อปี พ.ศ.๑๓๐๐ ได้สืบสันตติวงศ์ต่อมาอีกสิบชั่วกษัตริย์ องค์สุดท้ายมีพระนามว่า พญาสุนทรเทศมหาเทพราช ได้ย้ายพระนครมาสร้างราชธานีใหม่ที่ **เมืองรัตนนครหลวง** ในปี พ.ศ.๑๗๓๑ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๒ พระนามว่า พระพนมไชยศิริ ได้ให้ราษฎรอพยพตามไปยัง **เมืองนครไทย** ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำที่ไหลมาจากภูเขาแดนลาว และไหลลงสู่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตอนเหนือเมืองพิษณุโลก ขึ้นไปเล็กน้อยไกลกัน ๔๐ - ๕๐ ลี แต่พระมหากษัตริย์องค์นี้มีได้อยู่ที่เมืองนครไทยตลอดมา แต่ได้ไปสร้างและประทับอยู่ ณ **เมืองพิบูลย์** บนฝั่งแม่น้ำสายหนึ่งอยู่ห่างจากปากน้ำราว ๑ ลี ทางทิศตะวันตกของปากน้ำเจ้าพระยา มีพระมหากษัตริย์สืบสันตติวงศ์ต่อมาอีกสิบชั่วกษัตริย์ องค์สุดท้ายมีพระนามว่า **รามาริบัติ** ได้ทรงสร้างเมืองสยามขึ้น เมื่อปี พ.ศ.๑๘๘๔ และขึ้นครองราชย์ ณ ที่นั้น

๔. **พระชาติของพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบัน** วัน วลิต ได้ทำให้เราารู้เหตุการณ์ชัดแจ้งขึ้น

๕. **ตัวอย่างการกบฏจลาจลในกรุงสยาม**

๖. **ข้อสงสัยเกี่ยวกับต้นกำเนิดของชาวสยาม** ยากที่จะวินิจฉัยลงไปได้ว่า เป็นชนชาติที่สืบพงศ์พันธุ์แต่ดึกดำบรรพ์ในประเทศสยาม ที่อยู่ในดินแดนสยามเอง หรือว่าสืบเผ่าพันธุ์มาจากมนุษยชาติอื่น แล้วอพยพมาตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคส่วนนี้ แม่จะมีมีเจ้าของดินแดนเดิมตั้งรกรากอยู่ก่อนแล้ว

๗. **ในสยามมีภาษาสองอย่าง** ชาวสยามรู้จักใช้ภาษาสองอย่าง อย่างหนึ่งเป็นภาษาพื้นเมือง เป็นภาษาง่าย ๆ และเกือบจะเป็นคำโดด ไม่มีการกระจายคำกริยา หรือการเปลี่ยนตามการก กับอีกภาษาหนึ่งคือ ภาษาบาลี ซึ่งในทรรคนะของพวกเขว่าเป็นภาษาที่ตายแล้ว เป็นที่รู้จักกันในหมู่ปวงประชาราษฎร์ชนิด ไซในการพระศาสนา ในตัวบทพระธรรมศาสตร์ ชื่อตำแหน่งหน้าที่ ไซในคำประพันธ์

๘. **ชาวสยามบอกถึงมูลเดิมแห่งกฎหมายและศาสนา** ชาวสยามยืนยันว่า กฎหมายของพวกเขากฎหมายต่างประเทศ มาสู่สยามจากเมืองลาว ทั้งสยามและลาวมีศาสนาเดียวกัน และยิ่งเหมือนกับชาวพะโค และตำนานหรือประเพณีดั้งเดิม ก็กล่าววากฎหมายและแม่แต่พระมหากษัตริย์ของพวกเขาก็มาจากเมืองลาว และทางลาวก็ว่าพระมหากษัตริย์ของพวกเขาก็มาจากเมืองลาว โดยมากก็ไปจากสยามเช่นเดียวกัน

๙. **ภาษาบาลี** ชาวสยามเชื่อว่า ตัวอักษรภาษาบาลี มีผู้รู้เฉพาะชาวสยามเท่านั้น แต่พวกนักสอนศาสนาคริสต์เชื่อว่า ภาษาบาลียังไม่ใช่ภาษาที่ตายแล้ว เพราะพวกเขาได้พบผู้ที่มาจากแหลมโกโมเร็ง (Comorin) พูดภาษาบาลีปนมาในคำพูดของเขา และยืนยันว่าเป็นภาษาที่พูดกันในบ้านเมืองของเขาตามปกติ

๑๐. **ชาวสยามคล้ายคลึงกับชาวประเทศเพื่อนบ้าน** ชาวสยามมีรูปพรรณทางใบหน้าแบบชาวชมพูทวีป ผิวผสมแดงกับน้ำตาลไหม้ ซึ่งไม่เหมือนกับชาวต่างชาติข้างเหนือของทวีปเอเชีย และยังมีจมูกสัน ตอนปลายจมูกมีลักษณะมนเหมือนชาวประเทศเพื่อนบ้าน กระดูกโหนกแกมโป้น และยื่น หางตาเซ็ดชัน ใบหูใหญ่กว่าชาวยุโรป ทาทางมีลักษณะทอตัวเหมือนลิงทะเลโมน และยังมีอริยาบทอีกหลายอย่าง ที่คล้ายสัตว์จำพวกนี้

๑๑. **พระเจ้ากรุงสยามโปรดเด็ก จน ๗ หรือ ๘ ขวบ** เมื่อพ้นจากการเป็นทารกแล้ว ก็ไม่โปรดอีกต่อไป

๑๒. **ชาวสยามมิได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศนี้จากที่ไกลนัก** ทุกปีจะมีน้ำท่วมอยู่หลายเดือน เต็มไปด้วยเหือบยุง บุง ราน ริน ตัวแมลงต่างๆ นับไม่ถ้วนชนิด อยู่ในประเทศอากาศร้อนอบอ้าว เป็นการยากที่มนุษย์จากถิ่นไกลจะปลงใจอพยพมาตั้งถิ่นฐานได้ นอกจากหมูชนในดินแดนใกล้เคียง และเชื่อว่าเพิ่งเข้ามาอยู่ เมื่อไม่กี่ศตวรรษมานี้ โดยอาศัยอายุคนไม่ใหญ่ที่มีอายุเป็นพันปีมีอยู่น้อยมาก จึงน่าจะสันนิษฐานว่า ชนชาติสยามน้อย (ไทยน้อย) น่าจะสืบตระกูลมาจากชนชาติสยามใหญ่ (ไทยใหญ่) และพวกสยามใหญ่ก็ถอยมาจากถิ่นเกิดขึ้นไปอยู่ตามภูเขา เพื่อหนีภัยการรุกรานของประเทศเพื่อนบ้าน

๑๓. **คนต่างด้าวที่เข้าไปยังประเทศสยาม** เลือดชาวสยามระคนปนกับเลือดต่างด้าวอยู่มาก โดยไม่ต้องนับพวกมอญ หรือลาว ซึ่งเกือบจะเป็นชนชาติเดียวกับสยาม กล่าวกันว่ามิชนต่างชาติเข้ามาพึ่งสยามอยู่ถึง ๔๐ ชาติ ความปั่นป่วนในด้านการค้า ของเมืองสยามในระยะหลัง ทำให้ชาวต่างชาติที่เคยตั้งหลักแหล่งอยู่ใดถอนตัวออกไปมาก ปัจจุบันพวกที่อพยพมาจาก **เบ็งกะหลา** พวกญวนสักสองสามครอบครัว เฉพาะพวก **มั่วร์** ก็แบ่งออกเป็นตั้ง ๑๐ ชาติแล้ว พวก **มั่วร์** เป็น **แขกชาติอาหาร** นับถือ **ศาสนาอะหะหมัด** เป็นบรรพบุรุษของพวก **แขกสาระเซ็น** แขกชาตินี้แผ่ฐานอยู่ในที่ต่าง ๆ เกือบทั่วทวีปยุโรป

๑๔. **ประชากรแห่งราชอาณาจักรสยามมีไม่มากนัก** แยกอยู่ตามเขตแขวงต่าง ๆ ในตัวเมือง หรือตามหัวเมืองต่าง ๆ น่าจะอนุมานว่ารัฐบาลสยามไม่ปรารถนาที่จะให้พลเมืองเพิ่มขึ้นกว่านี้ก็ เพราะได้มีการสำรวจสำมะโนประชากรทุกปี รัฐบาลสยามได้ทำทะเบียนคนชายหญิง และเด็กไว้อย่างครบถ้วน จากการสำรวจครั้งล่าสุดมีเพียง ๑.๕ ล้านคน

บทที่สี่ ผลผลิตของเมืองสยาม ข้อแรกคือ ป่าไม้

๑. **ต้นไม้** เมืองสยามเต็มไปด้วยป่าไม้ ในสยามใช้ไม้ไผ่มาสานกันให้เกิดเป็นไฟได้

๒. **ต้นไม้ทรโยย หรือต้นไม้แห้งราก** เนื้อไม้มีสรรพคุณสามารถกำจัดยุงได้

๓. **ฝ้าย และขนุน** คล้ายสาธิตอย่าละเอียดยมาก แต่ไผ่สั่นไม่สามารถปั่นเป็นเส้นด้ายได้ จึงใช้ยัดหมอน เบาะที่นอน

๔. **ต้นไม้ที่ให้น้ำมันและยาง** ชาวสยามใช้น้ำมันชนิดต่าง ๆ จากต้นไม้บางชนิดใช้ปนกับซีเมนต์ ทำให้มีความเหนียวยิ่งขึ้น ผนังที่ไซ้ถมด้วยน้ำมันอย่างนี้ จะผองดีและเกลี้ยงเกลา เป็นมันราวกับหินอ่อน ไซ้ทำปูนสออิฐได้มีคุณภาพดีกว่าปูนขาวของเรา

๕. **ต้นไม้ที่ไขเปลือกต่างกระดาดหรือทำเป็นกระดาด** ชาวสยามทำกระดาดจากผ้าฝ้ายเก่า ๆ และยังทำจากเปลือกไม้ชนิดหนึ่งคือ **दनขอย** ต้องนำมาบดขยี้ให้ละเอียด แต่กระดาดเหล่านี้มีความหนาไม่สม่ำเสมอ ความขาก็หยาบกว่าของเรา ดังนั้นชาวสยามจึงไม่ใช้หมักเงินเขียน ส่วนมากชอบหมักในด้า ซึ่งทำให้เนื้อกระดาดแน่นขึ้น แล้วเขียนด้วยดินสอ (สอ แปลว่า ขาว) ผนังสีของพวกเขาไม่เย็บเล่มสัน หากทำเป็นแผ่นยาวเหยียด แลไม่ใช้วิธีม้วนเก็บ หากพับทบไปมา และทางที่ตีเส้นมันหัดเขียนตัวอักษรนั้น เป็นไปตามรอยพับไม่เขียนทางขวาง นอกจากสมุดกระดาดแล้ว ชาวสยามยังจารอักษรด้วยเหล็ก ลงบนใบไม้ชนิดหนึ่งจำพวกต้นปาล์ม เรียก **ใบลาน** ตัดเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวมาก กว้างน้อย บนใบลานนี้ **ใช้เขียนชาดก และมนตร์** ซึ่งพระภิกษุใช้สวดในวัด

๖. **ไม้ที่ไขต่อเรือกำปั่น** ชาวสยามมีไม้คุณภาพดี สำหรับต่อเรือและทำเสากระโดงเรือ แต่ไม่มีต้นปอใช้พันเชือก เชือกจึงทำด้วยใยกาบมะพร้าว ใบเรือทำด้วยเสื่อกกผืนใหญ่ ซึ่งเบาและอุมลมได้ดีกว่า

๗. **ไม้ที่ใช้ประโยชน์อย่างอื่น** ชาวสยามมีไม้เหมาะในการสร้างเรือน ทำตัวไม้ หรือใช้ในการแกะสลัก มีทั้งไม้เบาและหนักที่สุด ทั้งที่ผางาย และผาไม่เขา ไม้ชนิดนี้ใช้ทำทงเรือได้ดีกว่าไม้ชนิดอื่น

๘. **ไม้ที่ไขต่อเรือยาว** สยามมีต้นไม้สูง ลำต้นตรงท่อนเดียว ยางตั้งแต่ ๑๖ - ๒๐ วา ใช้วิธีขุดลงในท่อนซุงนั้น ใช้ความร้อนเปิดปากเรือให้ผายออก แล้วเลือกไม้ท่อนยาวเท่ากันมาเสริมเป็นกราบ เอาไม้ต่อไขนหัวเรือ และท้ายเรือ ไขนหัวเรือสูงเซ็ด ทางท้ายคอนขางยื่นออกไปทางเบื้องหลัง มักประดับด้วยจิตรกรรมจำหลัก และปิดทอง ลางลำก็ประดับด้วยสิ่งคล้ายมุก

๙. ชาวสยามไม่มีไม้อย่างที่เรามี

๑๐. ชาวสยามไม่มีไม้หอมและบ้านลินิน ชาวสยามไม่ได้ปลูกต้นหอม จึงไม่มีตัวหอม ต้นบ้านลินินก็ไม่มี หรือมีก็ไม่มีผู้ใดพูดถึง ต้นฝ้ายสำลีมีอุดมสมบูรณ์ ผ้าที่ทอด้วยฝ้ายสำลีน่าใช้ ไม่เย็นชื้น เหมือนลินิน

๑๑. อบเชยและฝาง อบเชยมีคุณภาพด้อยกว่าของเกาะสิงห มีไม้ฝาง กับไม้อื่น ๆ ใช้ย้อมผ้า

๑๒. ไม้ขนดอก หรือไม้กฤษณา แต่ก่อนที่ปารีสราคาแพงมาก แต่ปัจจุบันราคาถูกลงมาก

บทที่ห้า เหมือนแร่ในเมืองสยาม

๑. ชื่อเสียงของเมืองแร่ในสยาม ไม่มีประเทศใดมีชื่อเสียงโด่งดังว่ามั่งคั่งด้วยเมืองแร่เท่าสยาม มีพระพุทธรูปเป็นอันมาก กับวัตถุหล่อด้วยโลหะอยู่มากมาย เห็นได้ว่าชาวสยามสมัยก่อนชำนาญในการถลุงแร่ กว่าคนในปัจจุบันนี้ มีใช้จะใช้ทองคำประดับพระพุทธรูปมากมายเท่านั้น ซอฟ้า ไบระกา และเพดานโบสถ์ วิหาร ก็ยังประดับด้วยทองคำ มีผู้พบเมืองร้างอยู่ทุกวัน พรอมทั้งเตาถลุงอีกเป็นอันมาก เขาใจว่าได้ถูกละทิ้งไป ในสมัยทำสงครามกับชาวพะโค

๒. สถานภาพของเมืองแร่ในปัจจุบัน แม้พระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน จะทรงใช้ชาวยุโรปมาค้นหาค้นหาแร่ แต่พบเพียงบ่อแร่ทองแดง ที่มีเนื้อโลหะอยู่เพียงเล็กน้อย

๓. ต้มบาศ เพื่อให้เนื้อโลหะมีคุณค่าขึ้น จึงให้เจือเนื้อแร่ทองคำเข้าไปด้วย ที่เรียกว่า ต้มบาศ ชาวพะโคใช้วิธีผสมตะกั่ว เขากับทองแดง ใช้หล่อรูปประติมากร และทำเป็นเหรียญกษาปณ์

๔. แพทย์ชาวเมืองโปรวังซ์ ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามเอาตัวไว้ให้ทำเมืองแร่

๕. คำบอกเล่าของแพทย์ชาวเมืองโปรวังซ์ เกี่ยวกับเมืองแร่ในสยาม

๖. ตีบูกและตะกั่ว ชาวสยามได้พบและรู้จักถลุงให้ได้เนื้อโลหะมานานแล้ว

๗. เมืองแร่แม่เหล็ก บริเวณใกล้เมืองละโว้ มีภูเขาหินแม่เหล็กลูกหนึ่ง และอีกลูกอยู่ใกล้ ๆ กัน

๘. บ่อพลอย ตามภูเขามีสถูปโบราณชนิดนี้

๙. เหล็กกล้า เมืองกำแพงเพชร ขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองที่มีบ่อแร่เหล็กกล้าชั้นดี ชาวเมืองขุดเอามาทำศาสตราวุธ ตามความนิยม สวมมีดที่เรียกว่า มีดเหน็บ ใช้กันทั้งบ้านทั้งเมือง และไม่ถึงว่าเป็นศาสตราวุธ ไปมีดกว้าง ๓ - ๔ นิ้ว ยาว ๑ ฟุต พระมหากษัตริย์พระราชทานดาบและมีดพกให้แกขุนนาง ขุนนางสยามเหน็บมีดพกไว้ที่เอวเบื้องซ้าย คล้อยมาข้างหน้าเล็กน้อย ชาวเปอร์เซียเรียกว่า คริสต์ เสื่อมจากคำว่า กริช คำนี้ยืมมาจากภาษามลายู เป็นที่นิยมกันตลอดทั่วภาคบูรพาทิศ กริชจากเมือง อะแจ (Achem) ในเกาะสุมาตรา นับว่าเยี่ยมกว่าที่อื่น สำหรับดาบ ปกติแล้ว ทาสผู้หนึ่งจะเชิญนำหน้าเจ้านายของตนไป โดยแบกไวนบนบ่าขวา

๑๐. เหล็ก ชาวสยามมีบ่อแร่เหล็ก และรู้จักวิธีถลุงนำมาใช้ประโยชน์ มีคนบอกว่าในกรุงสยามไม่มีแร่เหล็ก และเป็นช่างเหล็กที่หย่อนความชำนาญ พวกเขาจึงมีแต่สมอไม้ ต้องใช้ก่อนหินผูกถ่วงให้จมน้ำ ชาวสยามไม่มีเข็มกลัด เข็มเย็บผ้า ตะปู กรรไกร หรือกุญแจเหล็ก การสร้างเรือนไม้ใช้ตามูไซหนามไผ่ต่างเข้มกลัด

๑๑. ดินประสิวและดินปืน ชาวสยามทำดินปืนได้เลวมาก

บทที่หก การกสิกรรมและอยู่อาศัยของสยาม

๑. เมืองสยามเป็นดินโคลน เมืองสยามน่าจะเป็นเหมือนที่เมืองอียิปต์ ว่าพื้นดินเกิดจากดินโคลนที่น้ำฝนชะลงมาจากภูเขา ที่ตรงปากน้ำ (เจ้าพระยา) มีสันดอนโคลนอยู่แห่งหนึ่ง สกัดกันเรือกำปั่นขนาดใหญ่ไว้

๒. การมีน้ำท่วมทุกปี ทำให้พื้นดินสยามอุดมขึ้น ทำให้ราชอาณาจักรนี้เป็นอยู่อาศัยของหลายประเทศ

๓. น้ำท่วมทำลายตัวแมลงต่าง ๆ

๔. **ปลวกในสยาม**

๕. **บั้ง** เหมือนตัวริน

๖. **ตะขาม**

๗. **ความเขลาของชาวสยามในสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ** เรื่องตึกแก เป็นความหลงเชื่อที่ประหลาดยิ่ง ที่รู้สึกว่ามีบันได ก็จะส่งเสียงร้องเพื่อเรียกแมลงไปกินดับ

๘. **หิ้งห้อย** คล้ายแมลงภู่ คือ มีสี่ปีก เราไม่มีโอกาสเห็นมันเมื่อขึ้นบก มันมีแสงไฟอยู่ในลูกตา แต่แสงสว่างนั้นออกมาจากใต้ปีก

๙. **ตัวแมลงในน้ำ** แมลงบางชนิดในแม่น้ำมีพิษสงน่ากลัว

บทที่เจ็ด เมล็ดพืชของประเทศไทย

๑. **ข้าว** เป็นพืชผลอันสำคัญของชาวสยาม เป็นอาหารอันดีที่สุด

๒. **วิธีหุงข้าวด้วยน้ำบริสุทธิ์** ชาวสยามไม่ได้กินข้าวสุก ปนไปกับอาหารคาวอย่างอื่น เมื่อเขากินเนื้อหรือปลา เขาก็จะกินกับสิ่งนั้นนุเปล่า ๆ โดยไม่มีข้าวปน เขาเอาปลายนิ้วขยุมข้าวให้เป็นคำแล้วเปิบเข้าปาก

๓. **การหุงข้าวด้วยน้ำกะทิ**

๔. **ข้าวสาลี** ข้าวสาลีมีในประเทศไทย ตามที่ตอนน้ำท่วมไม่ถึง ในเมืองสยามมีแต่พระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวที่มีไร่ข้าวสาลีอยู่ ชาวสยามเรียก **ข้าวโพดสาลี** คำว่า ข้าว หมายถึง **ข้าวเจ้า** มีคำบอกเล่าว่าชาวมัวร์เป็นผู้นำพันธุ์ข้าวสาลี ไปสู่เมืองสยาม ชาวฝรั่งเศสในเมืองสยาม ส่งแป้งสาลีมาจากเมืองสุรัต ทั้งที่ไกล ๆ กรุงสยาม (อยุธยา) ก็มีโรงสีลม สำหรับบดข้าวสาลีอยู่แห่งหนึ่ง ไกลเมืองละโว้ ก็มีอีกแห่งหนึ่ง

๕. **ขนมปังสัดที่ทำด้วยแป้งข้าวสาลีในสยามนั้นผากเกินไป**

๖. **เมล็ดพืชอย่างอื่น** ได้เห็นถั่วพรรณต่าง ๆ ชาวสยามเช่นเดียวกับพวกเรา คือปลูกต้นไม้ล้มลุกไว้หลาย ๆ พรรณด้วยกัน

บทที่แปด การทำนา และฤดูกาลต่าง ๆ

๑. **วัวและควายในการไถนา** เขาจูงมันไปด้วยเชือกเส้นหนึ่ง ที่ร้อยสนตะพายเข้าไปในกระดูกอ่อนที่แยกของจมูก และเพื่อมิให้เชือกนั้นเลื่อนไหลขณะไถ เขาจึงขอดปลายเชือกให้เป็นปมทั้งสองข้าง เชือกเส้นเดียวกันนี้ยังลามเขาไปในรูพังงา ที่เจาะไว้ที่คานของคันไถ

๒. **คันไถแบบสยาม** ทำอย่างง่าย ๆ ไม่มีล้อเลื่อน ประกอบด้วยคานไม้ยาวท่อนหนึ่ง อันเป็นดุก อีกท่อนหนึ่งปลายงอนอันเป็นคันถือ อีกท่อนหนึ่งสั้นกว่าและใช้ไม้เนื้อแข็งกว่า ผูกขวางไว้เกือบจะทะแยงกันตรงใต้คันดุก และไม้ท่อนที่สามนี้เอง ที่ติดหัววาน มีไถไซตาปูตึงไม้ทั้งสี่ท่อนให้ติดกัน หากใช้เชือกหัวมัดให้ติดกันเขาไว้

๓. **วิธีนวดข้าว** ใช้วัวควาย ย่ำให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวง เมื่อเมล็ดข้าวเปลือกร่วงออกหมดแล้วก็ใช้วิธีกอบขึ้นโรยจากที่สูง เพื่อให้ลมพัดเอาข้าวลีบ และกากออกไป เอาข้าวเปลือกไปตำในครกไม้กระเดื่องหรือขัดในเครื่องสีมือที่ทำด้วยไม้

๔. **มีสามฤดู มีปีสองประเภท** ฤดูหนาวเรียก **หน้าหนาว** อากาศเริ่มเย็น ฤดูร้อนน้อยเรียก **หน้าร้อน** คือเริ่มร้อน และฤดูร้อนใหญ่ เรียก **หน้าร้อนใหญ่** คือ เริ่มร้อนมาก ปีมีอยู่สองประเภท ปีละ ๑๒ เดือน ติดต่อกันสองปี และปีที่สาม มี ๑๓ เดือน

๕. **วันสยามนับตามดาวเคราะห์** ไม่มีคำเรียกสัปดาห์ แต่เรียกวันทั้งเจ็ดตามชื่อ ดาวเคราะห์

อย่างเราและวันก็ตรงกัน แต่วันที่นี้เริ่มก่อนที่ยุโรปราว ๖ ชั่วโมง

๖. **สยามขึ้นศกใหม่เมื่อไร** เริ่มศกใหม่ วันขึ้นหนึ่งค่ำทางจันทรคติ ในเดือนพฤศจิกายน หรือธันวาคม ชาวสยามหาได้นับปีตามศักราชที่ล่วงไปเสมอไปไม่ หากนับตามจำนวนรอบหกสิบปี ตามแบบชาวตะวันตกออกไป

๗. **รอบหกสิบปี (มหาจักร)** ชาวสยามมีนามประจำปีนักษัตร

๘. **เดือนของชาวสยาม** นับหยาบ ๑ มี ๓๐ วัน ใช้วิธีนับเดือนตามลำดับเป็นเดือนอ้าย เดือนยี่ และต่อ ๆ ไป

๙. **ฤดูกาลของสยามที่แพกกัน** สองเดือนแรกตรงกับเดือนธันวาคม เป็นฤดูหนาว เดือน ๓.๔.๕ เป็นฤดูร้อนน้อย อีก ๗ เดือน เป็นฤดูร้อนใหญ่

๑๐. **มรสุม** ฤดูหนาวเป็นหน้าแล้ง อากาศแห้ง ฤดูร้อนฝนชุก อากาศที่ลมประจำโลกตามฤดูกาล ชาวเปอร์เซียเรียก มองเซาส ฝรั่งเศสเรียก มูซอง เป็นสาเหตุให้เรือกำปั่นเขาสันดอนปากน้ำได้โดยยาก ในระยะหกเดือนที่มีมรสุมพัดจากทิศเหนือ และยากที่จะออกจากปากแม่น้ำในระยะหกเดือน ที่มีมรสุมพัดจากทิศใต้

๑๑. **เวลาทำนา และเวลาเก็บเกี่ยว** จะไถและหว่านเมื่อฝนตกชุ่มพอให้ดินอ่อนลง ว่ากันว่ารวงข้าวนั้น ย่อมหนีพ่นน้ำเสมอ

๑๒. **ข้าวชนิดอื่น** ชาวสยามปลูกข้าวในที่ซึ่งน้ำท่วมไม่ถึงตามหัวเมืองต่าง ๆ ข้าวชนิดนี้เป็นข้าวพันธุ์ดี (ข้าวนาดำ) เมื่อข้าวที่เพาะเป็นกล้าไว้ในดินงอกงามตามสมควร ก็ย้ายไปปลูกในที่แห้งอื่น ซึ่งได้ไถคราดไว้แล้ว และไขน้ำเขาเช่นเดียวกับที่เราทำนาเกลือ ต้องกักน้ำฝนไว้โดยยกคันนารอบ ๆ แล้วนำข้าวกลามาตำรากมิดลงไปดิน ที่สะกอรายเรียงกันไปโดยไขน้ำหัวแม่มือกดลงไป

๑๓. **มูลเหตุที่ชาวสยามหันมาประกอบกิจการ** เห็นคล้ายที่เชื่อว่า คนสยามครั้งโบราณเลี้ยงชีวิต ด้วยการกินผลไม้จับปลามาเป็นอาหาร ต่อมาชาวจีนมาสอนให้รู้จักทำไร่นา

๑๔. **พิธีแรกนาขวัญในสยาม** สมัยก่อนพระเจ้ากรุงสยาม เสด็จ ฯ แรกนาขวัญจรดพระนังคัล ด้วยพระองค์เอง ในวันฤกษ์ดีวันหนึ่งในรอบปี เป็นเวลาติดต่อกันมาเกือบศตวรรษแล้ว แต่แล้วเมื่อดูทางไสยศาสตร์เห็นว่า เป็นกลางไม่ดีจึงไม่แรกนาด้วยพระองค์เองอีกต่อไป แต่ได้มอบหมายให้พิธีสำคัญนี้ ให้สมมติกษัตริย์ที่พอแต่งตั้งขึ้น

๑๕. **การแรกนานั้นเป็นรัฐประศาสนโยบาย และการถือทางไสยศาสตร์** เรื่องแรกนา น่าจะเป็นเครื่องจูงใจให้ประชาชนมีความศรัทธาในการทำไร่นา ตามแบบพระมหากษัตริย์

บทที่เก้า การสวนของชาวสยามและเครื่องดื่มเป็นครั้งคราว

๑. **ผักและไม้เหง่า หัวมัน ฯลฯ** มันเทศ ควรจะได้รับการกล่าวขวัญถึงเป็นพิเศษ

๒. **แตงกวา หอมหัวเล็ก กระเทียม หัวไชเท้า** ชาวสยามกินแตงกวาทั้งดิบ ๆ ทำนองเดียวกับชาวตะวันตก

๓. **ดอกไม้**

๔. **เหตุไรจึงไม่มีผลองุ่นมุสกาตที่เปอร์เซีย และเมืองสุรัต**

๕. **ในสยามก็ไม่มีผลองุ่นดี**

๖. **เครื่องดื่มสามัญของชาวสยามคือ น้ำบริสุทธิ์** เขาชอบดื่มเฉพาะที่อบมันให้หอม

๗. **น้ำที่เมืองลัวะและที่ทะเลชุบศร** พระเจ้ากรุงสยามเสวยน้ำที่ตักมาจากอ่างเก็บน้ำใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งขุดขึ้นกลางทุ่งนา มีเจ้าหน้าที่ประจำรักษาอยู่ตลอดปี ที่ทะเลชุบศร อยู่ห่างเมืองลัวะหนึ่งลี่ อ่างเก็บน้ำนี้ตั้งอยู่ชายที่ลุ่มแห่งหนึ่ง มีพื้นที่ประมาณ ๒ หรือ ๓ ลี รับน้ำฝนขังไว้ น้ำในบึงสะอาดและลึกมาก

๘. **ชา** ชาสยามคือน้ำชา แบบดื่มเล่น ๆ ไม่มีธรรมเนียมคือน้ำชาในแห่งอื่นในราชอาณาจักร แต่ที่พระนครนับสมัยนิยมคือน้ำชาได้ลงหลักปักแหนดแล้ว พวกชาวกรุงถือว่าเป็นมรรยาทผู้ดี อันจำเป็นตองน่าน้ำชามาเลี้ยงแขกที่มาเยี่ยม เรียกว่า ฉา (Tcha) เหมือนคนจีน ที่เรียกว่า เต (the) อีกคำเรียกว่า ชา (cha)

๙. **ชาสามชนิด**

๑๐. **ชาเป็นชั้นแข็ง** ชาวจีนและชาวตะวันออก ใช้น้ำชาเป็นยาแก้ปวดหัว แต่ต้องชงให้แก่่มาก ๆ

๑๑. **วิธีชงชา** มีกาทองแดงข้างในเคลือบตะกั่วเกรียบ เพื่อใช้ต้มน้ำ มีบ้านทำด้วยดินแดง ใช้น้ำร้อนรินรดบ้านดินเสียก่อน เพื่อให้การอนตัว แล้วใส่ชาลงไปหยิบมือหนึ่ง รินน้ำเดือดเติมลงไป เมื่อปิดฝาภา แล้วยังใช้น้ำร้อนรินรดข้างนอกอีก ปิดพวยกา เมื่อชาอ้อมตัวพอสมควรคือ เมื่อใบชาหนายลงสู่ก้นบ้านแล้ว ก็รินน้ำลงในถ้วยกระเบื้อง ในชั้นแรกกะเพียงครึ่งถ้วยก่อน ควานำมันแก่เกินไปหรือมีสีจัดเกินไป อาจทำให้พืดด้วยการเติมน้ำ ซึ่งต้มให้เดือดในกาทองแดงอยู่เสมอ เมื่อต้องการน้ำชาเพิ่มก็เติมน้ำเดือดลงในบ้านดิน เขาไม่ใส่น้ำตาลลงในถ้วย ใช้วิธีใส่น้ำตาลกรวดก้อนเล็ก ๆ ไว้ในปาก ขบให้แหลกและคือน้ำชาไปพร้อม ๆ กัน เมื่อไม่ต้องการคือน้ำต่อไป ก็คือนถ้วยให้โดยคว่ำปากถ้วยลงในจานรอง

๑๒. **จำเป็นตองใช้น้ำดีในการชงชา**

๑๓. **จำเป็นหรือไม่ที่จะตองคือน้ำชาเมื่อยังร้อน** การคือนเครื่องคือนไม่ว่าชนิดใดด้วยความร้อนขนาดเดียวกัน บัดนี้ชาวตะวันตก ได้สอนให้รู้จักคือนชนิดใส่น้ำแข็งได้บางเป็นครั้งคราว

๑๔. **การชอบคือนเหล้าองุ่น** ชาวยุโรปไม่ยึดเอาการคือนชาเป็นหลักนัก ชอบคือนเหล้าองุ่นมากกว่า ถ้ามีให้คือนแม้ว่าเครื่องตองของเขาคือสิ่งตองห้าม ตามทางพระศาสนาก็ตาม ชาวอังกฤษและฮอลันดาบางที่ก็นำเหล้าองุ่นมาจากเมืองซีราช ในเปอร์เซียหรือจากยุโรป เหล้าองุ่นของฝรั่งเศสที่เมืองบองโดซ์ กับที่เมืองกาฮอร์ส มาถึงกรุงสยามในสภาพอันดี เขาจะไม่กลาวถึงเหล้าองุ่นของเมืองจีน และเมืองญี่ปุ่น ซึ่งชั่วแต่เป็นเบียร์ผสมให้มรสแรงขึ้นเท่านั้น

๑๕. **เครื่องคือนอย่างอื่น ตารี เนรี** ทำจากต้นไม้สองชนิดเรียกว่า ปาล์มิสต์ (Palmiste) วิธีทำคือ ตอนเย็น ๆ เอาเม็ดไปปาดกาบตอนไม้ (ตอนตาล ?) ที่คือนกลอยอด เอาขวดผูกกรองไว้ รุงเซาขวดนั้นก็คือน ขวดตองกลาวจากกระบอกไผ่ลำเชื่อง ๆ ตารี ทำจากตอนมะพร้าวปาพันธุหนึ่ง เนรี ทำจากตอนหมากชนิดหนึ่ง

๑๖. **เหล้าบรันดี เป็นเครื่องคือนที่ชาวยุโรปชอบมากกว่าเหล้าชนิดอื่น และวิธีทำ** ชาวยุโรปทำเหล้าบรันดีจากข้าวหมักไวด้วยน้ำปูนใส ในชั้นแรกทำเป็นเมรัยก่อน พวกเขาไม่คือน (เบียร์) กันเลย แต่กลั่นออกมาเป็นบรันดี ซึ่งพวกเขาเรียกว่า เหล้า

๑๗. **บุลปองช เครื่องคือนอังกฤษ** เครื่องคือนอย่างหนึ่งเรียกว่า พันช์ (Punch) เอาเหล้าบรันดีหนึ่งเหยือก ผสมด้วยน้ำมะนาวหนึ่งไปน กับผงจันทเทศ เอาขนมปังทะเลแห้งปิ้ง และป่นละเอียด คนจนเขาก็นิด

๑๘. **กาแฟกับโกโก้** แคมัวร์ในสยามคือนกาแฟ ซึ่งมาจากเมืองอาหรับ ชาวเปอร์ตุเกศคือนโกโก้ ส่งมาจากมนิลาเมืองหลวงของฟิลิปปินส์ ซึ่งนำมาจากอินเดียภาคตะวันออกในเขตคุ้มครองของสเปน

๑๙. **ผลไม้** ชาวยุโรปนิยมกินผลไม้ยิ่งกว่าอย่างอื่น นอกจาก ส้ม มะกรูด และทับทิมแล้ว ดูจะไม่มีผลไม้อื่นที่เรารู้จักเลย สมโอ เป็นมะกรูดพันธุ์เปรี้ยว

๒๐. **ผลไม้บางชนิดมีทุกฤดูกาล** คือ กล้วย ส่วนผลไม้อย่างอื่นให้ผลเพียงชั่วคราว ตันน้อยยาว ๖ - ๑๐ ฟุต ก็มีขึ้นแต่ที่เมืองอะแจ เท่านั้น แต่ข้าวซึ่งเป็นอาหารสำคัญมักขาดแคลนบ่อย ๆ จึงหาซื้อกันด้วยราคาราวกับทองคำ ซึ่งมีอยู่มากมาย จนคนเห็นเป็นสิ่งสามัญธรรมตา

๒๑. **ความแตกต่างระหว่างผลไม้ของสยามกับของเรา** ข้าพเจ้ากลาวถึงแต่ หมาย (Arek) และผลไม้ของประเทศอินเดีย โดยทั่ว ๆ ไป

๒๒. **หมากกับพลู** หมาก (Arek) ซึ่งชาวยุโรปเรียกว่า พลู (Plou) เป็นผลไม้จำพวกโอ๊ก แต่มีใช้มีเปลือกแข็งเหมือนผลโอ๊กของเรา เมื่อผลแก่จนสุกจะกลายเป็นสีเหลืองและแข็งกระด้างขึ้น เนื้อในก็พลอยแข็งไปด้วย

เมื่อผ่าผลหมากออกเป็นสี่เสี้ยวแล้ว ใช้กินเสี้ยวละคำ ปนไปกับใบไม้ชนิดหนึ่ง เรียกว่า หมาก (ความจริงคือ พลู) เขาจับใบไม้มาเป็นมวนเพื่อสอดเข้าปากได้สะดวก และใช้ปูนทำจากเปลือกหอยป่ายลงเล็กน้อย ปูนมีสีแดง พวกอินเดียมีปูนชนิดนี้ในเตากระเบื้องพกดัดตัว วันหนึ่ง ๆ เขาใช้หมากกับพลู อยู่ไม่ขาดปาก

๒๓. **ประสิทธิผลของการกินหมาก** ทำให้ผู้กินต้องบ้วนน้ำลายอยู่บ่อย ๆ คราบปูนทำให้เหงือกสกปรก ไม่พบคนในสยามมีกลิ่นปาก

๒๔. **ประสิทธิผลอย่างอื่นของหมากกับพลู** ที่ฟันคราบน้ำหมากจะคอยจับหนาขึ้นที่เล็กน้อย จนกลายเป็นสีดำ

๒๕. **วิธีย้อมฟันและวิธีย้อมเล็บนิ้วก้อย** การย้อมฟันให้ดำ เขาใช้ซีกมะนาวที่มีรสเปรี้ยวจัดอมไว้ในกระพุ้งแก้ม และที่หน้าฟันราวหนึ่งชั่วโมง หรือนานกว่า เพื่อให้ฟันนุ่ม และใช้น้ำยางชนิดหนึ่งทำจากรากไม้บางชนิด หรือจาก (กะลา) มะพร้าวเผาไปถูฟัน เป็นเสร็จพิธี การย้อมฟันใช้เวลาสามวัน ต้องนอนคว่ำและอดอาหารหนักจนกว่าจะครบกำหนด ชาวสยามยังนิยมย้อมเล็บมือนิ้วก้อยให้เป็นสีแดง โดยขูดเล็บออกแล้ว ใช้น้ำยางชนิดหนึ่งทา ทำจากขาบตในน้ำมะนาว ผสมกับใบไม้ชนิดหนึ่งคล้ายใบทับทิม

๒๖. **ต้นไม้ จำพวกปาล์มสีดั่วทั่วไป**

ที่มา หอมรดกไทย

บทที่หนึ่ง ลักษณะทางภูมิประเทศ